

ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
міжнародної наукової інтернет-конференції**

21 лютого 2020 року

м. Переяслав

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Збірник наукових статей
міжнародної наукової інтернет-конференції

*«Наша Місія – Світ Рівних Прав і
Рівних Можливостей»*

21 лютого 2020 р.
м. Переяслав

УДК 159.9:[37.091.12: 005. 745
А 43

Рецензенти:

В. В. Волошина, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Ю. М. Кашпур, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
(протокол № 8 від 26.05.2020 року)

Практична психологія в інклюзивному середовищі: Збірник наукових статей Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Переяслав, 21 лютого 2020 року) / За заг. ред. В. А. Вінс – Переяслав: Видавець Я. М. Домбровська., 2020. – 180 с.

У збірнику наукових статей «Практична психологія в інклюзивному середовищі» окреслено найбільш актуальні питання психолого-педагогічних аспектів впровадження інклюзії у суспільний простір. Презентовано актуальні дослідження провідних науковців і практиків, а також молодих дослідників-студентів щодо навчально-методичних та соціально-психологічних аспектів впровадження інклюзивного навчання; сучасних технологій навчання та підтримки дітей з особливими освітніми потребами; особливостей системи психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та їх сімей; функцій і завдань менеджменту інклюзивного середовища в освіті; підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти до впровадження інклюзивної освіти; європейського досвіду упровадження інтегрованого навчання та перспективи його використання в Новій українській школі. Матеріали учасників конференції адресуються тим, хто здійснює імплементацію концепції інклюзивної освіти, фахівцям психолого-педагогічної, соціальної галузей, студентам, аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом впровадження інклюзії.

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
© Кафедра менеджменту освіти і практичної психології

ЗМІСТ

Афузова Ганна, Барабальчук Даніїл <i>Психологічний супровід сімей, які виховують соматично ослаблену дитину...</i>	7
Афузова Ганна, Бігун Анастасія <i>Психологічна допомога при психосоматичних розладах у дітей...</i>	12
Афузова Ганна, Вакуленко Юлія <i>Сенсорна інтеграція у роботі психолога інклюзивного закладу освіти...</i>	18
Белякова Світлана <i>Психолого-педагогічні особливості мовленнєвого розвитку близнюків дошкільного та молодшого шкільного віку...</i>	22
Бочаріна Наталія <i>Психологічний супровід дітей з проявами аутичного спектру...</i>	28
Бочаріна Наталія, Давидова Оксана <i>Профілактика прояву девіацій у дітей підліткового віку...</i>	34
Бочаріна Наталія, Кулікова Катерина <i>Чинники та превентивні заходи суїцидальної поведінки підлітків...</i>	38
Довгопола Катерина <i>Етапи реалізації технології раннього втручання у роботі з дітьми з порушеннями зору...</i>	45
Драєвська Світлана <i>Психологічний супровід батьків дітей з тяжкими порушеннями психофізичного розвитку в умовах спеціального освітнього закладу...</i>	49
Ілляшенко Тамара, Жук Тамара <i>Типологічні особливості ставлення батьків до дитини з особливими освітніми потребами...</i>	54
Кобзєва І., Переворська О. <i>До проблеми тендерного виховання дітей дошкільного віку з особливими потребами...</i>	59
Кобильченко Вадим <i>Педагогічна підтримка як складова психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами...</i>	65
Ковтун Оксана, Лялька Тетяна <i>Використання інтерактивних технологій навчання у підготовці майбутніх вчителів початкової школи в умовах формування інклюзивного середовища...</i>	70

Кравченко Оксана	
<i>Соціально-психологічна реабілітація студентської молоді, яка опинилася у складних життєвих обставинах, засобами інклюзивного туризму...</i>	75
Кротенко Валентина, Куцова Маргарита	
<i>Особливості стилів сімейного виховання підлітків з ДЦП...</i>	81
Кротенко Валентина Савош Іванна,	
<i>Особливості невротичних розладів у підлітків...</i>	86
Кротенко Валентина, Цимбалюк Анастасія	
<i>Особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня...</i>	92
Кузьменко Тетяна	
<i>Створення інклюзивного освітнього простору закладу вищої освіти як основа емоційної стабільності учасників навчально-виховного процесу</i>	97
Ляшко Альона, Салюк Марина	
<i>Використання методів арт-терапії у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами...</i>	102
Найдьонова Ганна, Зацепіна Таїсія	
<i>Родина, яка має дитину з порушеннями у психофізичному розвитку, як об'єкт психокорекційної роботи...</i>	106
Олійник Валентина	
<i>Науково-методичні аспекти інклюзивного навчання: сучасне осмислення...</i>	111
Омельченко Ірина	
<i>Принципи дослідження комунікативної діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку...</i>	114
Рябченко Наталія, Свидрань Микола	
<i>Впровадження елементів козацької педагогіки в освітній процес старших школярів із синдромом Дауна...</i>	120
Суятінова Катерина	
<i>Робота вихователя-тьютора з обдарованими дітьми передшкільного віку...</i>	124
Усатенко Ганна	
<i>Альтернативна комунікація як інструмент формування групової згуртованості в інклюзивних середовищах...</i>	129
Харченко Надія , Нижник Наталія	
<i>Становлення та основні ідеї гуманістичної психології ...</i>	131
Chornomord Yevheniia	
<i>Stages of formation of inclusive education of preschoolers in Ukraine...</i>	136
Чупріна Катерина	
<i>Команда психолого-педагогічного супроводу студентів з інвалідністю в умовах зво: до питання створення та функціонування...</i>	143

Ткачук Таїсія	
<i>Особливості корекції затримок психічного розвитку дітей...</i>	145
Ткачук Таїсія, Маслакова Наталія	
<i>Сім'я як чинник формування особистості дитини...</i>	151
Ткачук Таїсія, Павлюк Наталія	
<i>Синдром професійного вигорання як проблема сучасної психологічної науки...</i>	156
Ткачук Таїсія, Печкурова Ірина	
<i>Синдром емоційного вигорання педагогів...</i>	162
Ткачук Таїсія, Талабіра Світлана	
<i>Особливості взаємовідносин в підлітковому віці...</i>	166
Уварова Світлана	
<i>Формування професійної стресостійкості майбутніх вчителів початкової школи як умова успішного впровадження інклюзивної освіти...</i>	172
Шульгіна Лілія	
<i>Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до інтеграції дітей з інвалідністю в соціум...</i>	177

2. Дослідження синдрому «професійного вигорання» у вчителів / Л. М. Карамушка, Т. В. Зайчикова, О. С. Ковальчук, Г. Л. Федосова, О. Ф. Філатова, О. А. Філь. – К. : Міленіум, 2004. – 24 с.

3. Зайчикова Т.В. Синдром «професійного вигорання» в роботі практичних психологів // Матеріали Всеукраїнської ювілейної науково-практичної конференції 22–23 жовтня 2001 р. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.168–169.

4. Орел В.Е. Исследование феномена психического выгорания в отечественной и зарубежной психологии : Проблемы общей и организационной психологии./ В.Е. Орел. – Я.: Ярославль, 2006. – 254 с.

5. Самоукина Н.В. Синдром профессионального выгорания / Н. В. Самоукина // Управление персоналом, российский опыт. – М.: МГУ, 2000. – с. 201 – 215.

УДК: 159

Таїсія Ткачук

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
доктор психологічних наук, професор
професор кафедри менеджменту освіти і практичної психології*

Ірина Печкурова

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
педагогічний факультет, магістрантка 1-го року навчання,
спеціальність ОП «Практична психологія»*

СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ

У статті йдеться про актуальність теми синдрому емоційного вигорання. Піднімається питання про те, що вчитель являється однією з найзавантаженіших категорій працівників в емоційному плані. Описані особисті характеристики викладачів, котрі можуть сприяти розвитку синдрому емоційного вигорання.

Ключові слова: *викладач, стрес, синдром емоційного вигорання, емоційна сфера, професійна діяльність, педагог.*

Актуальність проблеми. Соціально-політична, економічна та культурна ситуація в країні, котра зараз відбувається висуває до працівників освітніх закладів дедалі складніших вимог, нових навичок та вмінь. Вчителі – це та категорія професіоналів, котра найбільше схильна до вигорання внаслідок специфіки своєї діяльності. До основних факторів, котрі призводять до вигорання педагогів відносять щоденне психологічне перевантаження, самовіддану допомогу, високу відповідальність за учнів, дисбаланс між інтелектуально-енергетичними затратами та морально-матеріальною винагородою (фактор соціальної несправедливості), поведінка “важких” учнів, конфлікти. Також не менш вагомими факторами є перевантаженість роботою вдома та дефіцит часу для сім’ї і дітей. Крім того, низька оплата праці та

відносно низький соціальний статус шкільних вчителів також являють собою фактори, котрі сприяють емоційному вигоранню.

Отже, стає зрозумілим, чому постає актуальність вивчення «синдрому емоційного вигорання» у працівників освіти. Нині він має вже діагностичний статус у «Міжнародній класифікації хвороб – 10»: код Z 73.0, під назвою “Перевтома”. Саме тому, дослідження та своєчасна профілактика зазначеного явища має велике значення як для самого педагога так і навчального закладу у цілому.

Мета статті – теоретичне дослідження феномену професійного вигорання.

Виклад основного матеріалу. Створюючи для дітей умови емоційного комфорту, турбуючись про їх безпеку, здоров’я та розвиток, педагоги буквально «згорають» на роботі забуваючи про свої емоції та психічне здоров’я. І все це зазвичай відбувається через навантаження та брак часу.

Емоційне вигорання – це стан, коли людина відчуває себе виснаженою розумово, морально та фізично. Поняття “синдром емоційного вигорання” було введено психіатром Г. Фрейденбергом ще у 1974р. Цей синдром проявляється у вигляді виснаження, розчарування, посилення байдужості до своїх обов’язків, знесиленням, втрати мотивації.

Найбільш уразливі до синдрому емоційного вигорання виявляються люди, котрі знаходяться в інтенсивному й тісному спілкуванні з іншими людьми: пацієнтами, учнями, клієнтами, підлеглими тощо. Було визначено ряд професій, в котрих вигорання проявляється найчастіше – це педагоги, медики, психологи, соціальні працівники, професії пов’язані із сферою обслуговування та управління. Тобто всі професії, які можна охарактеризувати сферою діяльності як “людина-людина”. Г. Фрейденбергер вказував на те, що подібний стан розвивається у схильних до співчуття людей, тих, хто ідеалістично ставиться до роботи, і разом з тим у людей, які схильні до мрійництва і які мають нав’язливі ідеї. У цьому випадку синдром емоційного вигорання може являти собою механізм психологічного захисту.

Пізніше К. Масlach визначала це поняття як «синдром фізичного та емоційного виснаження». Вона звернула увагу на розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи й втрату співчуття до дітей. Доктор К. Масlach підкреслювала, що вигорання – це не втрата творчого потенціалу, або реакція на нудьгу, це скоріше емоційне виснаження, котре виникає на фоні стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням.

Так, дослідження Г. Френденбергера і К. Масlach поклали початок численним дослідженням в сфері емоційного вигорання. Наприкінці 90-х років «синдром емоційного вигорання» став предметом досліджень вітчизняних психологів, таких як В. Бойко, Н. Водоп’янова, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, О. Марковець, В. Орел, Т. Форманюк та ін. До зарубіжних вчених, які досліджували цей феномен ми можемо віднести С. Майер, К. Масlach, Д.Спаньол, Р. Кепьюто, В. Шафуелі, М. Лейтер, С. Джексон та ін.

В. Бойко розглядає синдром вигорання, як вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення

емоцій у відповідь на вибрані психотравмуючі впливи. Емоційне вигорання на думку В.В. Бойко є формою професійної деформації особистості, яка складається під впливом зовнішніх (хронічна напружена психоемоційна діяльність, що дестабілізує організація діяльності, підвищена відповідальність за виконуючі функції і операції, несприятлива психологічна атмосфера професійної діяльності, психологічно важкий контингент з яким має справу професіонал в сфері спілкування) і внутрішніх факторів (схильність до емоційної ригідності, інтенсивне сприйняття і переживання обставин професійної діяльності, слабка мотивація емоційної віддачі в професійній діяльності, моральні дефекти і дезорієнтація особистості).

На думку Бойко, емоційне вигорання – це динамічний процес, який виникає поетапно, в повній відповідності з механізмом розвитку стресу [1].

Г. Сельє, основоположник вчення про стрес, розглядав його як захисну реакцію організму у відповідь на психотравмуючі фактори різних властивостей. Він виділяв три фази загального адаптаційного синдрому: фаза первинної реакції тривоги, фаза опору (резистентності), і фаза виснаження [2].

Емоційне вигорання супроводжується трьома фазами стресу:

1) нервові (тривожні) напруження – воно слугує “пусковим механізмом” у формуванні емоційного вигорання, має динамічний характер що обумовлюється виснажливостю або посиленням психотравмуючих факторів. Ця фаза, на думку В.В. Бойко, включає в себе декілька симптомів: переживання психотравмуючих обставин, незадоволеність собою, загнаності у клітку, тривоги і депресії;

2) резистенція (тобто опір) – не зважаючи на те, що фактично опір наростаючому стресу починається з моменту появи тривожного напруження, сама фаза “резистенції”, як самостійно виокремлена фаза, протікає на фоні наступних явищ: неадекватне вибіркоче емоційне реагування, емоційно-моральна дезорієнтація, розширення сфери економії емоцій, редукція професійних обов’язків;

3) виснаження – характеризується більш менш вираженим спадом загального енергетичного тону та ослабленням нервової системи. Фаза виснаження протікає за такими симптомами: емоційного дефіциту, емоційної відстороненості, особистісної відстороненості або деперсоналізації, психосоматичних та психовегетативних порушень [1].

Стрес – є нервово-психологічним напруженням людини, яке викликається несприятливими екстремальними впливами (стресорами). Для роботи вчителя характерні: інформаційний стрес, що виникає в ситуаціях інформаційних перевантажень, коли людина не справляється із завданням, не встигає приймати правильні рішення в необхідному темпі при високому ступені відповідальності за їх наслідки; та емоційний, коли під впливом небезпеки та образ виникають емоційні зрушення, зміни в мотивації, характері діяльності. Одним з екстремальних факторів роботи вчителя є його поведінка в умовах конфлікту з учнями, їх батьками та колегами.

Оскільки праця вчителя в силу його відповідальності відрізняється

високим ступенем напруженості, проблема стресу дуже актуальна [3].

За даними обстеження 7300 вчителів загальноосвітніх шкіл, 56,8% опитуваних підкреслюють, що вони відчують постійні та значні інтелектуальні перевантаження, ще 24% вважають, що інтелектуальні перевантаження є помірними, але постійними. Практично всі вчителі вказали на те, що їх робота пов'язана з психоемоційним перевантаженням, причому 32% відмічають постійний їх характер. Окрім того, 18,4% педагогів відчують значні фізичні навантаження. Таким чином ризик та підвищений ризик патології серцево-судинної системи було відмічено у 29,4% випадків, захворювання судин головного мозку у 37,2% педагогів, 57,8% обстежуваних мали порушення діяльності шлунково-кишкового тракту. Також було виявлено 60-70% випадків невротичних розладів [4].

Подібна картина здоров'я вчителів зумовлена вірогідно багатьма соціальними, економічними, побутово-житловими факторами. Чимала роль припадає і психічному напруженню, котре супроводжує вчителів на протязі всього робочого часу. Також не варто виключати тривожність, депресію, емоційну спустошеність.

У своїх дослідженнях Н. Є. Водоп'янова прийшла таких висновків, що до високих показників вигорання та професійної дезадаптації вчителів призводить неконструктивна модель поведінки – уникнення, маніпулятивні, асоціальні та агресивні дії. Також, вона зазначила, що синдром вигорання може розвинутись як у вчителів з більшим стажем роботи, так і у молодих педагогів, котрі тільки починають свою професійну діяльність. Сімейне положення вчителів також стосується вигорання. Наслідком вигорання стають переживання самотності, зниження задоволеності життям та своїми досягненнями.

Одним з факторів успішної професійної адаптації педагогів на думку Н.Є.Водоп'янової є розвинуті адаптаційні здібності. Високий рівень нервово-психологічної стійкості та саморегуляції поведінки запобігає розвитку емоційного виснаження, а значний комунікаційний потенціал знижує вірогідність виникнення деперсоналізації. Розвинуті адаптаційні здібності обумовлюють стійкості вчителів по відношенню до емоційних стресів та сприяють збереженню професійного здоров'я.

Велике значення для протистояння вигоранню та збереженню професійного здоров'я являються моделі поведінки в котрих конструктивними вважаються просоціальні та асертивні дії. Такі моделі поведінки сприяють успішній професійній адаптації та знижують ризик розвитку синдрому вигорання.

Також одним з важливих компонентів профілактики синдрому вигорання є корекція неконструктивних стратегій поведінки та формування конструктивних копінг стратегій до котрих відносяться впевнена поведінка та навички соціальної взаємодії [5].

Таким чином, аналізуючи все вище перераховане та розуміючи умови праці наших педагогів та їх навантаженість перед нами постає питання: "Чи може настільки навантаженна емоційно людина успішно впливати на

підростаюче покоління?” Саме тому, дослідження та своєчасна профілактика синдрому емоційного вигорання у педагогів має велике значення не тільки для самого педагога та навчального закладу в якому він працює, а й для системи освіти.

Висновки. Отже, можливість розвитку синдрому вигорання на будь-якому етапі професійної діяльності людини свідчить про необхідність розробки профілактичних та реабілітаційних мір, котрі знижували б ризик вигорання та нейтралізували його негативні наслідки. Останнім часом інтерес до “синдрому емоційного вигорання” значно зростає. З’являється все більше програм та інструментів для викладачів про те, як запобігти вигоранню, або реабілітаційних мір для тих, хто вже “вигорів”. Та все одно проблема емоційного вигорання залишається відкритою та потребує ретельного вивчення та запровадження певних мір.

Література

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других – М. Информационно-издательский дом “Филинь”, 1996. – 472с.
2. Селье Г. Стресс без дистресса / Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1979. – 123 с.
3. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 300 с.
4. Беребін М.А. Фактори ризику психічної дезадаптації та її розповсюдженість у педагогів загальноосвітніх шкіл. Автореф.канд.дисс. СПб 1996.
5. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. 2-е изд. - СПб.: Питер, 2008. - 336 с.

УДК: 159

Таїсія Ткачук

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту освіти і практичної психології*

Світлана Талабіра

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди,
педагогічний факультет, магістрантка 1-го року навчання,
ОП «Практична психологія»*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті презентовано результати теоретичного аналізу проблеми взаємодії в підлітковому віці у наукових джерелах.

Ключові слова: підлітковий вік, соціальна взаємодія.

Актуальність дослідження. Проблема вивчення особливостей спілкування в підлітковому віці обумовлена низкою важливих чинників, як-от: